

Wioletta Grzenda

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Kolegium Analiz Ekonomicznych
Instytut Statystyki i Demografii
wgrzend@sgh.waw.pl

Marta Dorszyńska

Niezależny badacz
marta.dorszynska@gmail.com

ANALIZA ZALEŻNOŚCI POMIĘDZY INDYWIDUALNYMI CECHAMI JEDNOSTKI A POCZUCIEM BYCIA DYSKRYMINOWANYM

Streszczenie: Dyskryminacja społeczna jest problemem złożonym i może być rozważana w bardzo wielu aspektach. Nierówne traktowanie jest skutkiem posiadania przez jednostkę lub grupę osób określonej cechy lub cech. Celem niniejszego opracowania jest ustalenie wielkości i kierunku wpływu wybranych cech demograficznych oraz społeczno-ekonomicznych na poczucie bycia dyskryminowanym. Analizę tych cech przeprowadzono z wykorzystaniem modelu regresji logistycznej. Zgodnie z jej wynikami, istotny wpływ na poczucie bycia dyskryminowanym mają następujące cechy: wiek, religijność, płeć, pochodzenie, bycie w związku, poziom zadowolenia z życia, ocena sytuacji społeczno-ekonomicznej w kraju zamieszkania oraz kraj zamieszkania. Ponadto, z wykorzystaniem modelu klas ukrytych (LCA), zbadano wpływ poczucia bycia dyskryminowanym na posiadanie określonych opinii i poglądów.

Słowa kluczowe: dyskryminacja społeczna, regresja logistyczna, model klas ukrytych.

JEL Classification: J710.

Wprowadzenie

Współcześnie pojęcie dyskryminacji określa traktowanie ludzi w różny sposób w zależności od określonych kryteriów, które nie muszą być obiektywne czy też prawnie uzasadnione [Winiarska i Klaus, 2011, s. 10-14]. W ujęciu socjologicznym dyskryminacja jest scharakteryzowana jako forma wykluczenia społecznego, która objawia się gorszym i niesprawiedliwym traktowaniem ludzi w porównaniu z innymi ludźmi, znajdującymi się w bardzo podobnej sytuacji

[Giddens, 2004, s. 720]. W ujęciu prawnym, dla Polski, pojęcie dyskryminacji jest zdefiniowane za pomocą wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 grudnia 1997 r., w którym zawarto, że odstępstwa od zasady równego traktowania mogą mieć miejsce, jeśli są relewantne, proporcjonalne oraz pozostają w związku z innymi wartościami konstytucyjnymi [Burek i Klaus, 2013, s. 76].

W większości krajów europejskich około 55% społeczeństwa twierdzi, że w Europie występuje dyskryminacja oraz aż 47% osób nie zna swoich praw w przypadku bycia ofiarą dyskryminacji [Komisja Europejska, 2015]. Zatem istotne jest dotarcie do samej istoty badanego zjawiska, jego poznanie i zgłębienie na poziomie jednostki, aby potem otrzymane informacje przenieść na procesy ludnościowe na poziomie makro.

Większość badań [Pager i Shepherd, 2008; Harris, 2010; Rich, 2014] skupia się głównie na częstotliwości występowania zjawisk dyskryminacyjnych oraz na przyczynach obserwowanych zachowań nierównego traktowania. W analizie mechanizmów przyczynowo-skutkowych zjawisk dyskryminacyjnych należy uwzględnić również indywidualne cechy jednostki oraz różne aspekty jej życia. Bowiem dyskryminacja jest zjawiskiem, które występuje na kilku płaszczyznach: indywidualnej, strukturalnej i instytucjonalnej [Borowska i Branka, red., 2010, s. 19-20]. Skutkuje to tym, że dyskryminacji można doświadczać z dwóch lub więcej względów, co określane jest mianem dyskryminacji wielokrotnej. Dyskryminacja wielokrotna, jest to dyskryminacja, której ofiarami są jednostki charakteryzujące się przynależnością do różnych dyskryminowanych grup. Pojęcie dyskryminacji wielokrotnej zostało po raz pierwszy zdefiniowane przez K. Crenshaw [1989]. Dyskryminacja wielokrotna przyjmuje kilka postaci: dyskryminacji sumowanej oraz krzyżowej [Makkonen, 2002, s. 10]. Eksploracja zjawiska dyskryminacji ludności z uwzględnieniem więcej niż jednej przyczyny to stosunkowo nowe podejście do tematu dyskryminacji. Takie ujęcie pozwala wnikliwiej analizować naturę dyskryminacji, jej przyczyny, skutki czy też przebieg samego procesu.

W poszukiwaniu bardziej skutecznych rozwiązań, które przeciwdziałają dyskryminacji wielokrotnej, istotne jest badanie wielkości i kierunku wpływu indywidualnych charakterystyk jednostki na poczucie bycia dyskryminowanym, co stanowi główny cel niniejszego artykułu.

1. Problemy badawcze i hipotezy badawcze

Obserwowane w ostatnich latach zmiany demograficzne, polegające na starzeniu się społeczeństwa europejskiego, znajdują odzwierciedlenie w ilości badań nad dyskryminacją ze względu na wiek. W literaturze przedmiotu w odniesieniu do dyskryminacji jednostek albo grup społecznych ze względu na ich

wiek bardzo często stosuje się termin „ageizm”, odpowiednikiem tego pojęcia w języku polskim jest „wiekizm” [Nicole-Urbanowicz, 2006]. Każde społeczeństwo definiuje określone normy, z których wynika, jak jednostka powinna zachowywać się i postępować na danym etapie swojego życia. Wypracowane normy obrazują społeczne oczekiwania odnośnie do sposobu zachowania ludzi w danym wieku [Szukalski, 2009, s. 59]. Niektóre z nich są zapisami prawnymi, które definiują prawa i obowiązki jednostki ze względu na jej wiek [Harris, 2005, s. 14-15]. Zdefiniowane normy stają się często fundamentem, na którym budowane są stereotypy przyczyniające się do powstania ageizmu. Według E.B. Palmore’a [1990], ageizm to każde uprzedzenie lub każdy stereotyp na niekorzyść albo też na korzyść określonej grupy wiekowej, ponadto dyskryminacja może mieć pozytywny lub negatywny wpływ na sytuację wyróżnionej grupy społecznej. W zagadnieniach dotyczących dyskryminacji oprócz ageizmu wyróżnia się również adulyzm, jest to dyskryminacja ze względu na wiek w przypadku ludzi młodych [Rajszewska-Ossowska, b.r., s. 4], ten rodzaj dyskryminacji według innych badań występuje zdecydowanie rzadziej. W związku z tym postawiono następującą hipotezę badawczą: osoby starsze są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym, niż osoby młodsze.

Badania i raporty Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej na temat dyskryminacji wielokrotnie wskazują, że ważną kwestią w omawianym zagadnieniu jest nie tylko wiek, ale także pochodzenie etniczne lub też status cudzoziemca [Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 2011, s. 3]. Tę tezę potwierdza także teoria upodobania do dyskryminacji Beckera, która mówi, że do najważniejszych czynników dyskryminacji ludzi należą wiek oraz pochodzenie etniczne czy też narodowe [Zwiech, 2013, s. 110]. Wzrost migracji ludności do różnych krajów przyczynia się do wzrostu zjawiska dyskryminacji ze względu na pochodzenie. Dyskryminacja rasowa występuje wtedy, gdy dana osoba jest traktowana gorzej od innej osoby w podobnych sytuacjach ze względu na swoją narodowość, rasę lub pochodzenie etniczne [Łotocki, 2009, s. 14]. Ten rodzaj dyskryminacji charakteryzuje się również występowaniem niepożądanych zachowań spowodowanych pochodzeniem rasowym, które skutkują naruszeniem godności drugiej osoby. Do najczęstszych przejawów dyskryminacji rasowej zalicza się publiczne znieważania oraz okazywanie wrogości w stosunku do drugiej osoby [Mikulska, 2010, s. 3]. Można zatem przypuszczać, że osoby mieszkające w innym kraju niż kraj urodzenia czują się często dyskryminowane. W celu weryfikacji tego przypuszczenia sformułowano następującą hipotezę badawczą: osoby mieszkające poza krajem urodzenia są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby zamieszkujące w kraju swojego urodzenia.

Kolejnym powszechnie rozważanym czynnikiem dyskryminacji jest cecha płeć. Cecha płeć determinuje rolę i pozycję człowieka w społeczno-kulturowej przestrzeni. Bardzo często to właśnie płeć określa sposób postrzegania człowieka przez innych ludzi [Szczerba, 2011, s. 14]. Dyskryminacja płciowa określa nierówne traktowanie, ograniczenie lub wyłączenie z grupy społecznej kobiet lub mężczyzn, nieuzasadnione żadnymi obiektywnymi przyczynami [Tomaszewska, 2004, s. 3]. Dyskryminacja płciowa związana jest najczęściej ze stereotypami, czyli uogólnionymi poglądami na temat określonych cech męskich lub żeńskich. Wynikają one często z kulturowych przekonań i wzorców, opisujących męskie i kobiece cechy. Kolejne źródło dyskryminacji płciowej stanowią tak zwane społeczne role płci określone poprzez zespół reguł i oczekiwań, które dotyczą obowiązków, przywilejów i zachowań ludzi [Tomaszewska, 2004, s. 4]. Kwestia dyskryminowania ludzi ze względu na ich płeć była również poruszana przez Beckera [Fudali, 2013, s. 60]. Becker zakładał, że pomimo tego, iż wydajność kobiet i mężczyzn na różnych polach, w tym na rynku pracy jest taka sama, to potencjalny pracodawca dyskryminuje kobiety. Zaobserwował, że kobiety są zatrudniane tylko wtedy, gdy godzą się na niższą pensję. Natomiast według teorii Thurowa [Reszke, 1991, s. 84-85], dyskryminacja ze względu na płeć ma charakter statyczny, ponieważ ludzie oceniani są ze względu na swoją przydatność. W większości przypadków to płeć żeńska jest mniej przydatna do wybranych aktywności społeczno-ekonomicznych, a ich praca gorzej oceniana [Fudali, 2013, s. 62]. Sytuacja kobiet, w wielu aspektach życia, różni się znacząco od sytuacji mężczyzn, stąd poddano weryfikacji następującą hipotezę: kobiety są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym niż mężczyźni.

Okres II wojny światowej charakteryzował się dyskryminacją ludzi nie tylko ze względu na pochodzenie, ale także przekonania religijne. Również współcześnie wiele grup społecznych jest dyskryminowanych ze względu na swoje poglądy religijne. Powstanie państwa islamskiego (ISIS) spowodowało, że zarówno chrześcijanie, jak i islamiści są narażeni na większe ryzyko bycia dyskryminowanym. Stąd, kolejną cechą często rozważaną w badaniu zjawiska dyskryminacji jest religia osoby wierzącej. Również osoby niewierzące mogą być narażone na bycie ofiarą dyskryminacji religijnej. Doktryny religijne podkreślają, że do społecznie pożądanych wartości należą tolerancja oraz poszanowanie dla praw drugiego człowieka. W Polsce każdy obywatel ma prawo do wolności religii [Konstytucja RP, art. 53, ust. 1]. Pomimo tego, powszechnym zjawiskiem są działania dyskryminujące drugą osobę na tle religijnym [Anczyk i Kuźniewski, 2014, s. 159]. Natomiast we Francji istnieje radykalny rozdział pomiędzy Kościołem a państwem. Choć Francja jest krajem laickim, w Konstytucji Re-

publiki Francuskiej zagwarantowana jest wolność religii. Ten problem badawczy został ujęty w postaci następującej hipotezy: osoby religijne są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby niereligijne.

Obserwowane w ostatnim czasie przemiany społeczno-kulturowe mogłyby wskazywać na to, że posiadanie cech takich jak bycie w związku czy posiadanie rodziny nie powinno stanowić podstaw dyskryminacji. Inne badania wskazują jednak, że cecha stanu cywilny jest istotnym czynnikiem uwzględnianym przez pracodawców przy wyborze pracowników [Grzenda, 2011, s. 271-277]. Zamężne kobiety, które częściej korzystają z prawa do urlopu wychowawczego, nierazko są gorzej traktowane w trakcie procesu rekrutacji. Można zatem przypuszczać, że istnieje związek pomiędzy byciem w związku, a ryzykiem bycia ofiarą dyskryminacji. Wobec tego poddano weryfikacji następującą hipotezę badawczą: osoby będące w związku są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby stanu wolnego.

Zachowania ludzi wynikają często z przyjętych w danym kraju norm społecznych czy kulturowych jak również od sytuacji ekonomicznej kraju zamieszkiwania. W związku z tym warto zbadać, w jakim stopniu kraj zamieszkania wpływa na poczucie bycia dyskryminowanym.

Z drugiej strony to, czy odczuwa się dyskryminację, może wpływać na posiadanie określonych poglądów na tematy społeczne, ekonomiczne lub instytucjonalne. Wyższy poziom zainteresowania polityką, zadowolenie z sposobu działania demokracji w kraju, zadowolenie z życia i zaufanie do systemu prawnego może stanowić odzwierciedlenie odczuć związanych z poczuciem bycia dyskryminowanym. Ten problem badawczy został ujęty w postaci następującej hipotezy badawczej: istnieje wpływ poczucia bycia dyskryminowanym na sposób wyrażania opinii o otaczającej rzeczywistości.

2. Źródło danych

Analizę indywidualnych charakterystyk jednostek w kontekście badania ich wpływu na poczucie bycia dyskryminowanym przeprowadzono z wykorzystaniem danych pochodzących z piątej edycji Europejskiego Sondażu Społecznego (European Social Survey – ESS) z 2010 r. W badaniu uwzględniono próbę 10 642 respondentów z siedmiu państw Unii Europejskiej: Czech, Niemiec, Hiszpanii, Francji, Polski, Portugalii i Wielkiej Brytanii. Wśród badanych jednostek 24,56% odpowiedziało pozytywnie na pytanie „Czy jesteś członkiem dyskryminowanej grupy społecznej?”. Udział procentowy pozytywnych odpowiedzi w poszczególnych krajach przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Zmienne objaśniające

Zmienna	Opis zmiennej	Poziom	Liczebność	Procent jednostek z poczuciem bycia dyskryminowanym w danej kategorii
Wiek	wiek respondenta	1 = poniżej 30 lat 2 = 30-45 lat 3 = 45-60 lat 4 = powyżej 60 lat	2642 2484 2516 3000	24,11 27,29 25,87 21,57
Religijność	poziom religijności	1 = niereligijny 2 = religijny 3 = bardzo religijny	3923 4160 2559	21,54 24,47 29,31
Zycie	poziom zadowolenia z życia	1 = niezadowolony 2 = zadowolony 3 = bardzo zadowolony	571 3559 6512	35,73 26,30 22,62
Pochodzenie	czy kraj urodzenia jest krajem obecnego zamieszkania?	1 = tak 2 = nie	9888 754	23,78 34,88
Płeć	płeć	1 = mężczyzna 2 = kobieta	6691 3951	22,00 28,90
Stan_cywilny	stan cywilny	1 = w związku 2 = singiel	6956 3686	25,40 22,98
Ekonomia	poziom zadowolenia z obecnej sytuacji ekonomicznej kraju	1 = niezadowolony 2 = zadowolony 3 = bardzo zadowolony	3441 5831 1370	27,87 23,44 20,95
Rząd	czy ważne jest to, że rząd jest silny i zapewnia bezpieczeństwo obywatelom?	1 = bardzo ważne 2 = ważne 3 = nieważne	6886 3153 603	25,53 21,85 27,69
Pomoc_humanitarna	czy ważne jest to, aby pomagać ludziom i troszczyć się o innych?	1 = bardzo ważne 2 = ważne 3 = nieważne	3644 4794 2204	28,27 22,78 22,32
Zachowanie	czy ważne jest to, aby zachowywać się poprawnie?	1 = bardzo ważne 2 = ważne 3 = nieważne	5409 4262 971	24,98 23,72 25,95
Tradycje	czy ważne jest respektowanie tradycji i zwyczajów?	1 = bardzo ważne 2 = ważne 3 = nieważne	5044 3995 1603	25,81 23,78 22,58
Wolność	czy ważne jest poczucie wolności?	1 = bardzo ważne 2 = ważne 3 = nieważne	7418 2844 380	24,95 23,73 23,16
Pl	czy respondent mieszka w Polsce?	1 = tak 0 = nie	1142 9500	31,09 23,77
Cz	czy respondent mieszka w Czechach?	1 = tak 0 = nie	1727 8915	19,80 25,49
Es	czy respondent mieszka w Hiszpanii?	1 = tak 0 = nie	1329 9313	21,67 24,97
De	czy respondent mieszka w Niemczech?	1 = tak 0 = nie	2132 8510	18,90 25,98
Fr	czy respondent mieszka w Francji?	1 = tak 0 = nie	1335 9307	28,16 24,05
Gb	czy respondent mieszka w Wielkiej Brytanii?	1 = tak 0 = nie	1664 8978	37,92 22,09
Pt	czy respondent mieszka w Portugalii?	1 = tak 0 = nie	1313 9329	16,62 25,67

Na podstawie przedstawionej literatury przedmiotu oraz danych ESS wybrano te cechy, które dotyczą podjętych w niniejszym artykule problemów badawczych. Dzielą się one na dwie grupy. Pierwsza grupa to cechy demograficzne oraz społeczno-ekonomiczne. Druga grupa cech dotyczy poglądów respondentów na wybrane tematy społeczno-polityczne. Natomiast poziomy tych cech zostały ustalone na podstawie kwestionariusza badania Europejskiego Sondażu Społecznego.

Wskazanie tych zmiennych, które mają istotny wpływ na poczucie bycia dyskryminowanym, umożliwi weryfikację postawionych hipotez badawczych. Zestaw potencjalnych zmiennych objaśniających przedstawiono w tab. 1.

3. Metody badawcze

Weryfikacja pierwszej grupy postawionych hipotez badawczych wymaga identyfikacji czynników determinujących poczucie bycia dyskryminowanym. Wybór metod badawczych zależy od charakteru badanej cechy. W niniejszym badaniu cecha ta ma dwa poziomy, zatem rozważana zmienna zależna jest typu dychotomicznego, zatem do modelowania zaproponowano model regresji logistycznej.

Model regresji logistycznej [Finney, 1972; Hosmer i Lemeshow, 2000; Ullman, red., 2015] należy do uogólnionych modeli liniowych, w którym funkcją wiążącą jest logit. Rozważmy zmienną zależną, która przyjmuje tylko dwie wartości. Niech $y_i = 1$ oznacza wystąpienie badanego zdarzenia, a $y_i = 0$ jego niewystąpienie, dla $i = 1, \dots, n$. Ponadto niech p_i oznacza prawdopodobieństwo, że $y_i = 1$, $p_i = P(y_i = 1)$. Niech $\mathbf{x}_i = [1, x_{i1}, \dots, x_{ik}]^T$ oznacza wektor zmiennych objaśniających, a $\boldsymbol{\beta} = [\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_k]$ wektor szacowanych parametrów. Przy przyjętych oznaczeniach przekształcenie logitowe definiujemy następująco:

$$\text{logit}(p_i) = \log\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right).$$

Dla k zmiennych objaśniających i n analizowanych jednostek:

$$\log\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right) = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \dots + \beta_k x_{ik} = \boldsymbol{\beta} \mathbf{x}_i$$

Wówczas:

$$p_i = \frac{\exp(\boldsymbol{\beta} \mathbf{x}_i)}{1 + \exp(\boldsymbol{\beta} \mathbf{x}_i)}.$$

Podstawową metodą estymacji modelu regresji logistycznej jest metoda największej wiarygodności. Funkcja wiarygodności dla n -elementowej próby ma postać:

$$L(\boldsymbol{\beta} | \mathbf{y}) = \prod_{i=1}^n [(p_i)^{y_i} (1 - p_i)^{(1-y_i)}]$$

$$= \prod_{i=1}^n \left[\left(\frac{\exp(\boldsymbol{\beta} \mathbf{x}_i)}{1 + \exp(\boldsymbol{\beta} \mathbf{x}_i)} \right)^{y_i} \left(1 - \frac{\exp(\boldsymbol{\beta} \mathbf{x}_i)}{1 + \exp(\boldsymbol{\beta} \mathbf{x}_i)} \right)^{(1-y_i)} \right].$$

Do oszacowania parametrów został wykorzystany algorytm Newton–Raphsona.

Do weryfikacji hipotezy badawczej dotyczącej istnienia wpływu poczucia bycia dyskryminowanym na sposób wyrażania opinii o otaczającej rzeczywistości wykorzystano analizę klas ukrytych. Modele te umożliwiają identyfikację grup respondentów na podstawie zmiennych jakościowych. Ponadto zakłada się, że grupy te mają charakter bezpośrednio nieobserwowalny. Metoda ta jest stosowana w identyfikacji wzorców postaw, czy zachowań. W niniejszym badaniu została wykorzystana do badania wpływu poczucia bycia dyskryminowanym na posiadanie określonych opinii, poglądów dotyczących otaczającego ich świata.

Analiza klas ukrytych (*Latent Class Analysis*) [Lazarsfeld, 1950, s. 362; Collins i Lanza, 2010] dotyczy analizy $j = 1, \dots, J$ zmiennych wskaźnikowych, gdzie każda zmienna ma $r_j = 1, \dots, R_j$ kategorii. Zatem tablica kontyngencji, na której bazuje ta metoda składa się z $W = \prod_{j=1}^J R_j$ komórek, gdzie poszczególne

komórki oznaczają jeden wzorec odpowiedzi respondentów, oznaczony jako $y = (r_1, \dots, r_J)$.

Każdy wzorec odpowiedzi posiada określone prawdopodobieństwo odpowiedzi na poszczególne pytania $P(Y = y)$. Niech L będzie zmienną ukrytą o c kategoriach, przy czym $c = 1, \dots, C$ określa liczbę wyodrębnionych klas ukrytych. Wówczas:

$$P(L = c), \sum_{c=1}^C \gamma_c = 1,$$

gdzie γ_c oznacza prawdopodobieństwo przynależności analizowanej jednostki do odpowiedniej klasy ukrytej c .

Drugim parametrem jest $\rho_{j,r_j|c}$, czyli warunkowe prawdopodobieństwo udzielenia zakodowanej numerycznie odpowiedzi r_j na j -te pytanie wskaźnikowe pod warunkiem, że jednostka przynależy do klasy ukrytej c , oczywiście $\sum_{r_j=1}^{R_j} \rho_{j,r_j|c} = 1$.

Wzór na prawdopodobieństwo uzyskania określonego wzorca odpowiedzi y , ma postać:

$$P(Y = y) = \sum_{c=1}^C P(L = c)P(Y = y | L = c).$$

Jeżeli y_j jest odpowiedzią na j -ty wskaźnik, wówczas model przyjmuje następującą postać:

$$P(Y = y) = \sum_{c=1}^C y_c \prod_{j=1}^J \prod_{r_j=1}^{R_j} \rho_{j,r_j|c}^{I(y_j=r_j)}.$$

Do estymacji modelu klas ukrytych wykorzystuje się również metodę największej wiarygodności.

4. Wyniki estymacji modelu regresji logistycznej

Przedstawione w tab. 1 potencjalne zmienne objaśniające wykorzystano do konstrukcji modeli regresji logistycznej. Następnie dokonano oceny dopasowania oszacowanych modeli do danych empirycznych z wykorzystaniem kryterium informacyjnego Akaike'a oraz kryterium informacyjnego Schwartz'a. Wyniki dla modelu o najniższych wartościach tych statystyk: AIC = 10046,7, BIC = 10465,3 przedstawiono w tab. 2. Ponadto w celu zbadania wpływu kraju zamieszkania na zmienną endogeniczną oszacowano model z uwzględnieniem dodatkowych zmiennych zero-jedynkowych identyfikujących kraj zamieszkania jednostki. Otrzymane wyniki dla tego modelu przedstawiono w tab. 3. Z uwagi na wyższe wartości statystyk AIC oraz BIC, wynoszące odpowiednio 11 451,4 oraz 11 553,2, do dalszej szczegółowej analizy wybrano model pierwszy.

W kolejnym kroku oceniono moc predykcyjną wybranego modelu. W tym celu wyznaczono pole pod krzywą ROC, otrzymano jego wartość równą 0,61. Ponadto wyznaczono wartości statystyki Somersa, otrzymana wartość 0,218% oznacza różnicę między procentem par zgodnych a procentem par niezgodnych. Otrzymane wyniki wskazują na przeciętną jakość predykcyjną rozważanego modelu. Nie wyklucza to jednak użyteczności modelu w niniejszej analizie, celem badania jest bowiem opis zjawiska dyskryminacji, a nie jego predykcja. Zdolność dyskryminacyjna modelu, czyli poprawność klasyfikowania zdarzeń na podstawie przewidywanych

prawdopodobieństw ich wystąpienia, sprawdzono także na podstawie tabeli klasyfikacji – odsetek błędnych klasyfikacji wynosi 25,8%. Uwzględniając rodzaj danych, uznano, że otrzymany model można poddać dalszej interpretacji.

Wyniki oszacowań parametrów, metodą największej wiarygodności, obu modeli przedstawiono w tab. 2 i 3. Przy poziomie istotności 0,05 wszystkie badane zmienne są statystycznie istotne. Przy czym w modelu pierwszym z uwagi na brak istotności nie uwzględniono płci, a w modelu drugim zmiennych: życie i pochodzenie.

Tabela 2. Analiza oszacowań parametrów metodą maksymalnej wiarygodności modelu 1

Parametr	Kategoria	Ocena	Błąd standardowy	p-value	Iloraz szans	
Intercept	–	-1,7510	0,1280	<,0001	–	–
Wiek	poniżej 30 lat	0,8137	0,0835	<,0001	powyżej 60 lat	2,256
	30-45 lat	0,5676	0,0672	<,0001	powyżej 60 lat	1,764
	45-60 lat	0,3373	0,0652	<,0001	powyżej 60 lat	1,401
Religijność	bardzo religijny	0,4812	0,0609	<,0001	niereligijny	1,618
	religijny	0,1998	0,0541	0,0002	niereligijny	1,221
Życie	niezadowolony	0,6088	0,0974	<,0001	bardzo zadowolony	1,838
	zadowolony	0,1969	0,0506	0,0001	bardzo zadowolony	1,218
Pochodzenie	tak	-0,4405	0,0823	<,0001	nie	0,644
Stan cywilny	w związku	0,6804	0,0656	<,0001	singiel	1,975
Ekonomia	bardzo zadowolony	-0,5088	0,1506	0,0007	niezadowolony	0,707
	zadowolony	-0,1969	0,0515	0,0008	niezadowolony	0,821

Tabela 3. Analiza oszacowań parametrów metodą maksymalnej wiarygodności modelu 2

Parametr	Kategoria	Ocena	Błąd standardowy	p-value	Iloraz szans	
Intercept	–	-1,4326	0,0855	<,0001	–	–
Wiek	poniżej 30 lat	0,2323	0,0669	0,0005	powyżej 60 lat	1,261
	30-45 lat	0,4262	0,0657	<,0001	powyżej 60 lat	1,531
	45-60 lat	0,3319	0,0660	<,0001	powyżej 60 lat	1,394
Religijność	bardzo religijny	0,3344	0,0642	<,0001	niereligijny	1,397
	religijny	0,1219	0,0556	0,0283	niereligijny	1,130
Płeć	męczyzna	-0,3367	0,0477	<,0001	kobieta	0,714
Stan cywilny	w związku	0,1157	0,0493	0,0188	singiel	1,123
Ekonomia	bardzo zadowolony	-0,3186	0,0806	<,0001	niezadowolony	0,727
	zadowolony	-0,2468	0,0514	<,0001	niezadowolony	0,781
PL	tak	0,5315	0,0765	<,0001	nie	1,702
FR	tak	0,3441	0,0745	<,0001	nie	1,411
GB	tak	0,8562	0,0624	<,0001	nie	2,354
PT	tak	-0,2430	0,0832	<,0001	nie	0,784

Uwzględniając lepszą jakość modelu pierwszego, dla tego modelu dokonano interpretacji wyników wszystkich oszacowań. Porównując wyróżnione grupy wieku, można stwierdzić, że osoby w wieku do 30 lat mają o 125,6% większe szanse, aby należeć do grupy mającej poczucie bycia dyskryminowanymi, niż osoby powyżej 60 roku życia. Natomiast dla osób z przedziału wiekowego od 30 do 45 lat iloraz szans jest mniejszy i wynosi 76,4%. Osoby w wieku 45-60 lat mają o 40,1% większe szanse, aby należeć do grupy mającej poczucie bycia dyskryminowanymi, niż osoby w wieku powyżej 60 lat. Kolejną rozważaną cechą była religijność. Wraz ze wzrostem świadomości religijnej, zaangażowania w życie religijne, a także głębi wiary wrasta szansa na poczucie bycia dyskryminowanym. Osoba bardzo religijna ma o 61,8% większe szanse na poczucie bycia osobą dyskryminowaną, niż osoba, która twierdzi, że nie jest religijna. Natomiast osoby religijne mają o 22,1% większe szanse na poczucie bycia dyskryminowanym, niż osoby niereligijne.

Rozważając pochodzenie osoby, zauważono, że jeżeli osoba nie jest cudzoziemcem, to ma o 35,6% mniejsze szanse na poczucie bycia osobą dyskryminowaną, niż osoba będąca cudzoziemcem.

Na poczucie bycia dyskryminowanym wpływa także bycie w związku. Osoby, które były lub są w związku są o 97,5% bardziej narażone na poczucie bycia osobą dyskryminowaną, w porównaniu do osób, które nigdy nie były w związku.

Również poziom zadowolenia z sytuacji ekonomicznej państwa ma wpływ na poczucie bycia dyskryminowanym. Osoby zadowolone oraz bardzo zadowolone z kondycji ekonomicznej kraju są mniej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym odpowiednio o 17,9% i o 29,3% w porównaniu do osób niezadowolonych z sytuacji ekonomicznej kraju. Zatem wzrost poziomu zadowolenia zmniejsza ryzyko poczucia bycia dyskryminowanym.

Ostatnią rozważną cechą jest poziom zadowolenia z życia i wszystkich jego aspektów. Ta cecha również okazała się statystycznie istotna. Otrzymano, że osoby niezadowolone z życia mają o 83,8% większe szanse na poczucie bycia osobami dyskryminowanymi niż osoby bardzo zadowolone.

Dla drugiego modelu poddano interpretacji tylko wyniki otrzymane dla zmiennych, które nie zostały uwzględnione w pierwszym modelu. Była to zmienna płeć oraz zmienne binarne identyfikujące kraj zamieszkania respondenta. Otrzymano, że mężczyźni mają o 28,6% mniejsze szanse na poczucie bycia dyskryminowanymi niż kobiety. Rozważając kraj zamieszkania respondenta otrzymano, że osoby mieszkające w Polsce mają o 70,3% większe szanse na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby, które nie mieszkają w Polsce.

Mieszkańcy Francji są natomiast o 41,1% bardziej narażeni na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby, która nie mieszka w tym kraju. Mieszkańcy Wielkiej Brytanii są o 135,4% bardziej narażeni na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby mieszkające poza Wielką Brytanią. Natomiast mieszkańcy Portugalii są o 21,6% mniej narażeni na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby, które nie mieszka w Portugalii. Podane interpretacje są ważne w każdym z rozważanych zestawów zmiennych objaśniających, przy założeniu *ceteris paribus* [Gruszczyński, red., 2012, s. 86].

5. Wyniki estymacji modelu klas ukrytych

W pierwszym etapie analizy dokonano wyboru optymalnej liczby klas ukrytych. W tym celu oszacowano pięć modeli, dla których wyznaczono wartości statystyk opisujących stopień dopasowania modelu do danych empirycznych w zależności od liczby klas ukrytych (tab. 4).

Tabela 4. Weryfikacja i wybór modelu klas ukrytych

Liczba klas ukrytych	G ²	Df	AIC	BIC	CAIC	Entropia
1	9365,94	1445	9389,94	9477,21	9489,21	1
2	3465,64	1431	3517,64	3706,72	3732,72	0,65
3	2131,43	1417	2211,43	2502,33	2542,33	0,67
4	1779,93	1403	1887,93	2280,65	2334,65	0,58
5	1646,51	1389	1782,51	2277,04	2345,04	0,57

Na podstawie otrzymanych wartości statystyk G², AIC, CAIC oraz BIC ustalono, że należy rozważać model z trzema klasami ukrytymi. Do modelu włączono pięć zmiennych wskaźnikowych opisujących wartości ważne dla społeczeństwa: pomoc innym ludziom oraz troszczenie się o nich, poprawne zachowanie, respektowanie tradycji i zwyczajów regionalnych, poczucie wolności oraz bezpieczne otoczenie zapewnione przez silny i stabilny rząd.

W celu zbadania wpływu poczucia bycia dyskryminowanym lub nie na ocenę otaczającej rzeczywistości oraz posiadanie wybranych opinii i poglądów wprowadzono do modelu zmienną grupującą. W tab. 5 zaprezentowano udział poszczególnych kategorii zmiennej grupującej w wyodrębnionych klasach ukrytych. Otrzymano, że druga klasa jest najliczniejsza. Udział osób, które miały poczucie bycia dyskryminowanym wynosi 58,56%, a osób, które nie miały takich odczuć 54,52%. Najwięcej osób identyfikuje się z poglądami utożsamianymi przez drugą klasę ukrytą.

Tabela 5. Procentowy udział poszczególnych grup w klasach ukrytych

Wyszczególnienie	Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
dyskryminowany	21,28	58,56	20,16
niedyskryminowany	22,17	54,52	23,31

W tab. 6 zaprezentowano prawdopodobieństwo udzielenia odpowiedzi na pytanie wskaźnikowe przez osobę, która czuła się dyskryminowana, pod warunkiem przynależenia do wybranej klasy ukrytej.

Tabela 6. Warunkowe prawdopodobieństwo udzielenia odpowiedzi przez osobę, która doświadczyła poczucia bycia dyskryminowaną na pytanie wskaźnikowe pod warunkiem przynależenia do klasy ukrytej

Wyszczególnienie	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3
Odpowiedź: „Bardzo ważne”			
Rzad	0,4225	0,8874	0,3547
Zachowanie	0,1952	0,7663	0,1773
Tradycje	0,2771	0,6903	0,2112
Wolność	0,7832	0,7960	0,4105
Pomoc humanitarna	0,1899	0,5346	0,1014
Odpowiedź: „Ważne”			
Rzad	0,3355	0,0963	0,6270
Zachowanie	0,2921	0,2184	0,7686
Tradycje	0,1901	0,2538	0,7154
Wolność	0,1540	0,1750	0,5714
Pomoc humanitarna	0,3276	0,3213	0,7944
Odpowiedź: „Nieważne”			
Rzad	0,2420	0,0163	0,0183
Zachowanie	0,5127	0,0153	0,0541
Tradycje	0,5328	0,0559	0,0734
Wolność	0,0628	0,0290	0,0181
Pomoc humanitarna	0,4825	0,1441	0,1042

Pierwszą wyodrębnioną klasą, wśród osób, które miały poczucie bycia dyskryminowanymi, są osoby, dla których najważniejszą wartością jest poczucie wolności. Natomiast nie mają dla nich znaczenia lokalne tradycje i zwyczaje, poprawne zachowywanie się oraz pomoc innym ludziom, którzy potrzebują wsparcia.

Drugą wyodrębnioną klasę wśród osób mających poczucie bycia dyskryminowanymi, stanowią osoby, dla których bardzo ważne są wszystkie uwzględnione w badaniu wartości. Fakt, że doświadczyły one poczucia bycia osobami dyskryminowanymi, przyczynił się do tego, że są to tradycjoniści, którzy respektują lokalne zwyczaje i tradycje. Uważają oni, że należy pomagać potrzebującym ludziom, a także zachowywać się w zgodzie z obowiązującymi przepisami i zasadami moralnymi. Pomimo tego, że respektują tradycje, nie czują się oni ograniczani przez nie. Jednocześnie ważne jest dla nich poczucie wolności oraz eg-

zystencja w bezpiecznym otoczeniu, które zapewnia silny i stabilny rząd. Trzecia wyodrębniona klasa wśród osób, które doświadczyły poczucia bycia dyskryminowanymi, to osoby przyjmujące postawę obojętności w stosunku do badanych wartości. Osoby te uważają, że badane wartości są ważne i wszyscy ludzie powinni je respektować, ale równocześnie nie powinni ich ściśle przestrzegać.

W tab. 7 zawarto prawdopodobieństwa udzielenia odpowiedzi na określone pytanie wskaźnikowe przez osobę, która nie doświadczyła poczucia bycia osobą dyskryminowaną pod warunkiem przynależenia do wybranej klasy ukrytej.

Tabela 7. Warunkowe prawdopodobieństwo udzielenia odpowiedzi przez osobę, która nie doświadczyła poczucia bycia dyskryminowaną, na pytanie wskaźnikowe

Wyszczególnienie	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3
Odpowiedź: „Bardzo ważne”			
Rzad	0,1558	0,8672	0,3811
Zachowanie	0,2198	0,7828	0,1611
Tradycje	0,1868	0,6823	0,2287
Wolność	0,7098	0,8000	0,4218
Pomoc humanitarna	0,1298	0,5073	0,1344
Odpowiedź: „Ważne”			
Rzad	0,2056	0,1210	0,5888
Zachowanie	0,2741	0,1964	0,6987
Tradycje	0,2953	0,2496	0,5598
Wolność	0,1947	0,1704	0,4619
Pomoc humanitarna	0,3286	0,3369	0,7413
Odpowiedź: „Nieważne”			
Rzad	0,6386	0,0118	0,0302
Zachowanie	0,5061	0,0208	0,1402
Tradycje	0,5179	0,0681	0,2115
Wolność	0,0955	0,0296	0,1163
Pomoc humanitarna	0,5416	0,1558	0,1243

Wśród osób, które nie doświadczyły poczucia bycia dyskryminowanymi w przeszłości, pierwszą klasę tworzą osoby, dla których nie są ważne żadne badane wartości. Nie przywiązują oni wagi do poprawnego zachowania czy bezpieczeństwa zapewnionego przez silny i stabilny rząd. Równocześnie nie respektują także lokalnych tradycji i zwyczajów. Natomiast najważniejszą wartością dla nich jest poczucie wolności. Reprezentanci drugiej klasy uważają, że wszystkie analizowane w badaniu wartości są bardzo ważne. Uważają oni, że zarówno bezpieczeństwo obywateli, jak i pomoc innym ludziom należą do jednych z najważniejszych wartości. Powoduje to, że ważne dla nich jest także poprawne zachowanie. Nie lekceważą oni także poczucia wolności oraz lokalnych tradycji. Ostatnią wyodrębnioną grupę tworzą osoby, dla których badane wartości są ważne. Jednocześnie, uważają oni, że respektowanie tradycji i zwyczajów w codziennym życiu nie jest, aż tak ważne jak uwzględnianie pozostałych badanych wartości.

Następnie do modelu klas ukrytych zostały włączone zmienne kontrolne określające grupę wieku respondentą, jego stopień zadowolenia z życia i sytuacji ekonomicznej kraju, poziom zaangażowania w życie religijne oraz status cudzoziemcy. Istotność zmiennych kontrolnych została zweryfikowana za pomocą testów istotności różnic w wartości zlogarytmizowanych funkcji wiarygodności modelu ze wszystkimi zmiennymi oraz bez zmiennej kontrolnej, która była w danym momencie weryfikowana. Jednakże fakt, że określona zmienna kontrolna jest istotna statystycznie, nie oznacza jeszcze, że ma ona statystycznie istotny wpływ na wszystkie estymowane prawdopodobieństwa przynależności do wybranej klasy ukrytej względem klasy referencyjnej. Wpływ zmiennej kontrolnej jest oceniany na podstawie przedziałów ufności dla wartości ilorazu szans. Kategorią referencyjną jest klasa druga.

W tab. 8 i 9 zaprezentowano wyniki oszacowań poszczególnych parametrów metodą największej wiarygodności.

Tabela 8. Iloraz szans i 95% przedział ufności dla parametrów opisujących relacje pomiędzy zmiennymi kontrolującymi i przynależnością do klas ukrytych osoby, która doświadczyła poczucia bycia dyskryminowaną

Parametr	Kategoria	Grupa 1	Grupa 3	p-value
Wiek	poniżej 30 lat	1,9342 [1,2451 – 3,0049]	7,2363 [4,4501 – 11,767]	0,1042
	30-45 lat	1,3542 [0,8720 – 2,1032]	4,6470 [2,9035 – 7,4376]	0,0315
	45-60 lat	0,9488 [0,6109 – 1,4734]	2,9339 [1,8486 – 4,6563]	0,0612
	powyżej 60 lat	0,7783 [0,5197 – 1,1655]	0,3408 [0,2148 – 0,5409]	0,0841
Religijność	bardzo religijny	1,0450 [0,6784 – 1,6097]	0,7943 [0,5327 – 1,6097]	<,0001
	religijny	1,6465 [1,1704 – 2,3162]	1,7936 [1,1810 – 2,7238]	<,0001
	niereligijny	1,7071 [1,0142 – 2,8735]	11,9012 [7,6077 – 18,618]	<,0001
Ekonomia	bardzo zadowolony	1,2808 [0,7445 – 2,2013]	0,8849 [0,5449 – 1,4370]	0,0419
	zadowolony	1,0507 [0,7354 – 1,5012]	0,7081 [0,5256 – 0,9540]	<,0001
	niezadowolony	0,7811 [0,4543 – 1,3432]	1,1301 [0,6959 – 1,8352]	0,0852
Status cudzoziemcy	tak	1,3696 [0,8498 – 2,2580]	0,9199 [0,5338 – 1,5854]	0,0994
Życie	bardzo zadowolony	1,1445 [0,6362 – 2,0883]	1,4658 [0,8365 – 2,5685]	0,0296
	zadowolony	1,5276 [0,8602 – 2,7129]	1,5518 [0,8829 – 2,7277]	<,0001
	niezadowolony	0,6514 [0,3644 – 1,1654]	0,6408 [0,3694 – 1,1116]	0,0911

Tabela 9. Iloraz szans i 95% przedział ufności dla parametrów opisujących relacje pomiędzy zmiennymi kontrolującymi i przynależnością do klas ukrytych osoby, która nie doświadczyła poczucia bycia dyskryminowaną

Parametr	Kategoria	Grupa 1	Grupa 3	p-value
Wiek	poniżej 30 lat	1,3777 [1,0421 – 1,8212]	6,1673 [4,7325 – 8,0371]	0,1042
	30-45 lat	1,6654 [1,3256 – 2,0923]	3,5648 [2,7489 – 4,6229]	0,0315
	45-60 lat	1,2504 [1,0071 – 1,5524]	2,2207 [1,7169 – 2,8723]	0,0612
	powyżej 60 lat	0,7997 [0,6441 – 0,9929]	0,4503 0,3482 – 0,5824]	0,0841
Religijność	bardzo religijny	1,0430 [0,8209 – 1,3251]	1,0344 [0,7897 – 1,3550]	0,0188
	religijny	1,5609 [1,2873 – 1,8927]	6,2117 [4,0408 – 9,5490]	<,0001
	niereligijny	1,6480 [1,2396 – 2,1909]	28,5925 [18,354 – 44,543]	<,0001
Ekonomia	bardzo zadowolony	1,0339 [0,8021 – 1,3328]	0,9787 [0,7343 – 1,3045]	0,0419
	zadowolony	1,3457 [1,1475 – 1,5781]	0,9305 [0,7607 – 1,1381]	<,0001
	niezadowolony	0,9672 [0,7503 – 1,2467]	1,0218 [0,7666 – 1,3619]	0,0852
Status cudzoziemcy	tak	1,0960 [0,7929 – 1,5149]	0,9488 [0,6526 – 1,3793]	0,0994
Życie	bardzo zadowolony	0,7964 [0,5897 – 1,0755]	1,0307 [0,7710 – 1,3780]	0,0296
	zadowolony	1,2231 [0,8673 – 1,7249]	0,7616 [0,5159 – 1,1243]	<,0001
	niezadowolony	0,8347 [0,5922 – 1,1765]	1,3396 [0,9064 – 1,9799]	0,0911

Z badań wynika, że poziom zadowolenia z sytuacji ekonomicznej kraju zamieszkiwania oraz poziom zadowolenia z życia mogą mieć wpływ na przynależność do określonej klasy ukrytej. Ponadto na to, jakimi wartościami kieruje się osoba, która w przeszłości doświadczyła poczucia bycia dyskryminowanym lub nie, może również wpływać wysoki poziom zaangażowania w życie religijne. Natomiast grupa wiekowa oraz status cudzoziemca nie mają wpływu na przynależność do wyróżnionych klas ukrytych. W przypadku osób, które nie doświadczyły poczucia bycia osobą dyskryminowaną na przynależność do danej klasy ukrytej ma wpływ wysoki poziom zaangażowania danej osoby w życie religijne, jej zadowolenie z sytuacji ekonomicznej kraju oraz stosunkowo wysoki poziom zadowolenia z życia.

Podsumowanie i wnioski

Analiza wpływu indywidualnych cech jednostki na poczucie bycia dyskryminowanym stanowi rozszerzenie dotychczasowych opracowań w zakresie badań nad zjawiskiem dyskryminacji.

Na podstawie otrzymanych wyników estymacji modelu regresji logistycznej należy odrzucić pierwszą hipotezę badawczą. Okazało się bowiem, że osoby młodsze są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby starsze. Można zatem wnioskować, że obecnie obserwuje się raczej zjawisko gerontofilii niż gerontofobii, co potwierdzają również wyniki innych badań [Szukalski, 2009, s. 63].

Przeprowadzona analiza potwierdziła, że problem nietolerancji niektórych grup społecznych jest ściśle powiązany z ich religijnością. Na podstawie otrzymanych wyników brak podstaw do odrzucenia hipotezy, że osoby religijne są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby niereligijne. Otrzymane wyniki są również zgodne z raportem Eurobarometr „Dyskryminacja w UE w 2015” przeprowadzony na zlecenie Komisji Europejskiej. Według którego, 50% Europejczyków twierdzi, że zjawisko dyskryminacji ze względu na religię jest powszechne, a aż 33% uważa, że wyrażanie swoich przekonań i poglądów religijnych może być niekorzystne w codziennym społeczno-ekonomicznym życiu [Komisja Europejska, 2015].

Na podstawie przeprowadzonych badań brakuje też podstaw do odrzucenia hipotezy, że osoby mieszkające poza krajem urodzenia są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanym niż osoby zamieszkujące w kraju swojego urodzenia. Również według innych badań status cudzoziemca powoduje wzrost ryzyka bycia ofiarą dyskryminacji, spowodowane jest to rosnącą liczbą przejawów ksenofobii i związanej z nim nietolerancji, pomimo wprowadzenia działań mających zwalczać dyskryminację ze względu na pochodzenie [Mikulska, 2008, s. 2].

Występowanie zjawiska dyskryminacji jest także powiązane z byciem w związku. Brakuje podstaw do odrzucenia hipotezy, że osoby będące w związku są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanymi niż osoby stanu wolnego. Otrzymane wyniki są odzwierciedleniem zapoczątkowanych w Europie Zachodniej przemian społeczno-kulturowych zwanych drugim przejściem demograficznym [van de Kaa, 1987, s. 3-24; Sobotka, 2008, s. 171-224], skutkujących spadkiem liczby zawierania małżeństw na rzecz kohabitacji.

Na podstawie przeprowadzonych badań otrzymano, że kobiety są bardziej narażone na poczucie bycia dyskryminowanymi niż mężczyźni. Jednocześnie według badań Komisji Europejskiej maleje wpływ płci na fakt poczucia bycia

dyskryminowanym. Mianowicie, w 2012 r. 58% Europejczyków sądziło, iż w Unii Europejskiej powszechny jest seksizm, natomiast w 2015 r. już tylko 46% [Komisja Europejska, 2012; Komisja Europejska, 2015].

Rozważając kraj zamieszkania respondenta, zauważono, że najbardziej narażeni na poczucie bycia dyskryminowanym są mieszkańcy Wielkiej Brytanii, a najmniej Portugalczycy. W obu przypadkach w porównaniu do mieszkańców pozostałych badanych krajów oraz przy założeniu, że rozważane są dwie jednostki mające identyczne wartości wszystkich pozostałych zmiennych objaśniających.

Wykorzystanie w badaniu modelu klas ukrytych umożliwiło wyróżnienie trzech grup społecznych. Rozważano cechy, takie jak: stosunek do lokalnych tradycji i zwyczajów, poczucie wolności, egzystencja w bezpiecznym otoczeniu zapewnionym przez silny i stabilny rząd, poprawne zachowywanie się oraz pomoc innym ludziom. Za badania wynika, że poczucie bycia dyskryminowanym w przeszłości ma wpływ na posiadanie określonych opinii i poglądów. Stąd można wnioskować, że brak podstaw do odrzucenia hipotezy o istnieniu wpływu poczucia bycia dyskryminowanym na sposób wyrażania opinii o otaczającej rzeczywistości.

Poznanie wpływu wybranych cech demograficznych, społeczno-ekonomicznych oraz subiektywnych odczuć jednostek na poczucie bycia dyskryminowanym w badanej próbie, może przyczynić się do lepszego poznania tego niepożądanego zjawiska.

Literatura

- Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2011), *Sprawozdanie 'Kluczowe dane', część 5: Dyskryminacja wielokrotna*, Bruksela.
- Anczyk A., Kuźniewski K. (2014), *Dyskryminacja religijna w miejscu pracy w Polsce – zarys zagadnienia* [w:] E. Anczyk, K. Kuźniewski, M. Warchał, *Dialog społeczny w miejscu pracy: aspekty psychologiczne i prawne*, Sacrum, Katowice, s. 159-171.
- Borowska M., Branka M., red. (2010), *Równość szans kobiet i mężczyzn a rynek pracy*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Burek W., Klaus W. (2013), *Definiowanie dyskryminacji w prawie polskim w świetle prawa Unii Europejskiej oraz prawa międzynarodowego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”, vol. 11, s. 72-90.
- Collins L., Lanza S.T. (2010), *Latent Class and Latent Transition Analysis: With Applications in the Social, Behavioral and Health Sciences*, Wiley & Sons, New York.
- Crenshaw K. (1989), *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics*, “University of Chicago Legal Forum”, Iss. 1, s. 139-167.

- Finney D.J. (1972), *Probit Analysis*, Cambridge University Press, London.
- Fudali I. (2013), *Płeć w teorii i praktyce kulturowej w dobie globalizacji*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy”, nr 5, s. 59-93.
- Giddens A. (2004), *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gruszczyński M., red. (2012), *Mikroekonometria. Modele i metody analizy danych indywidualnych*, Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Grzenda W. (2011), *Wykorzystanie modeli drzew decyzyjnych oraz regresji logistycznej do analizy czynników demograficznych oraz społeczno-ekonomicznych wpływających na szanse znalezienia pracy*, „Studia Ekonomiczne”, nr 95, s. 271-277.
- Harris A.L. (2010), *The Economic and Educational State of Black Americans in the 21st Century: Should We be Optimistic or Concerned*, „The Review of Black Political Economy”, No. 37, s. 241-252.
- Harris D.K. (2005), *Age Norms* [w:] E.B. Palmore, L. Branch, D.K. Harris, *Encyclopedia of Ageism*, The Haworth Pastoral Press, New York.
- Hosmer D., Lemeshow S. (2000), *Applied Logistic Regression*, Wiley & Sons, New York.
- Kaa D.J. van de (1987), *Europe's Second Demographic Transition*, „Population Bulletin”, No. 42(1), s. 1-59.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., art. 53, ust. 1.
- Komisja Europejska (2012), *Eurobarometr Dyskryminacja w UE w 2012*, Bruksela.
- Komisja Europejska (2015), *Eurobarometr Dyskryminacja w UE w 2015*, Bruksela.
- Lazarsfeld P.F. (1950), *The Logical and Mathematical Foundations of Latent Structure Analysis* [w:] S.A. Stouffer (red.), *Measurement and Prediction*, Wiley & Sons, New York.
- Łotocki Ł. (2009), *Integracja i dyskryminacja – krajobraz 2009*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Makkonen T. (2002), *Multiple, Compound and Intersectional Discrimination: Bringing the Experience of the Most Marginalized to the Fore*, Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, Turku.
- Mikulska A. (2008), *Ksenofobia i dyskryminacja na tle etnicznym w Polsce – zarys sytuacji*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa.
- Mikulska A. (2010), *Rasizm w Polsce. Raport z badań wśród osób, które doświadczyły przemocy ze względu na swoje pochodzenie etniczne, rasowe lub narodowe*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa.
- Nicole-Urbanowicz J. (2006), *Ageizm i dyskryminacja ze względu na wiek*, „Niebieska Linia”, nr 6, s. 6-8.
- Pager D., Shepherd H. (2008), *The Sociology of Discrimination: Racial Discrimination in Employment, Housing, Credit, and Consumer Markets*, „Annual Review of Sociology”, No. 34, s. 181-209.

- Palmore E.B. (1990), *Ageism: Negative and Positive*, Springer Publishing Company, New York.
- Rajszewska-Ossowska I. (b.r.), *Ageizm. Dyskryminacja ze względu na wiek*, <http://witryna.wiejska.org.pl/data/AGEIZM%20OK.pdf> (dostęp: 6.05.2016).
- Reszke I. (1991), *Nierówność płci w teoriach, teoretyczne wyjaśnienia nierówności płci w sferze pracy zawodowej*, Res Publica Press, Warszawa.
- Rich J. (2014), *What Do Field Experiments of Discrimination in Markets Tell Us? A Meta Analysis of Studies Conducted since 2000*, IZA Discussion Paper, No. 8584, IZA, Bonn.
- Sobotka T. (2008), *The Diverse Faces of the Second Demographic Transition in Europe*, "Demographic Research", No. 19(8), s. 171-224.
- Szczerba A. (2011), *Prawne aspekty ochrony osób transpłciowych w zatrudnieniu* [w:] K. Śmiszek (red.), *Dyskryminacja ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową w zatrudnieniu*, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa, s. 14-39.
- Szukalski P. (2009), *Ageizm – przejawy indywidualne i instytucjonalne* [w:] M. Halicka, J. Halicki, A. Sidorczyk (red.), *Człowiek dorosły i starszy w sytuacji przemocy*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Tomaszewska J. (2004), *Dyskryminacja ze względu na płeć* [w:] *Dyskryminacja ze względu na płeć i jej przeciwdziałanie*, Virgo Poligrafia, Warszawa, s. 3-26.
- Ulman P., red. (2015), *Statystyka pracy, Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków.
- Winiarska A., Klaus W. (2011), *Dyskryminacja i nierówne traktowanie jako zjawisko społeczno-kulturowe*, „Studia Biura Analiz Sejmowych”, nr 2(26), s. 9-39.
- Zwiech P. (2013), *Determinanty nierówności społeczno-ekonomicznych w świetle teorii doskonałego rynku*, „Optimum Studia Ekonomiczne”, nr 2, s. 106-116.

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INDIVIDUAL CHARACTERISTICS OF THE PEOPLE AND A FEELING OF BEING DISCRIMINATED

Summary: Social discrimination is a complex problem and can be considered in many aspects. Some features of the individuals or the group of people may cause unequal treatment. The primary objective of this study is the assessment of the scale and direction of the impact of selected demographic and socio-economic characteristics on the feeling of being discriminated. Logistic regression model have been used in this analysis. The paper reveals that the characteristics like age, religion, national origin, being in a relationship, the level of life satisfaction, the evaluation of socio-economic situation in the country and country of residence have a significant impact on the feeling of being discriminated. Moreover, latent class model (LCA) makes it possible to examine the impact of the feeling of being discriminated on the opinions and views expressed by the person.

Keywords: social discrimination, logistic regression, Latent Class Analysis.